

על מנהיגים ומנהלים

נהג, התנהג ומנהיג

לפני שהיה משה מנהיגם של ישראל הוא נהג – כלומר הוליך והוביל – את צאנו של יתרו: "וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֵה אֶת צֹאן יִתְרוֹ... וַיִּנְהַג אֶת הַצֹּאן אַחַר הַמִּדְבָּר" (שמות ג, א). במשמעות זהה משמש גם הפועל נהג (בבניין פיעל), למשל בתיאור מסע ישראל במדבר במוזמור תהלים: "וַיִּסַּע כְּצֹאן עֲמוֹ וַיִּנְהַגֵם כְּעֹדֵר בַּמִּדְבָּר" (עח, נב). פעלים אלו משמשים בתנ"ך גם להובלת כלי רכב, כגון "וַיִּרְכְּבוּ אֶת אַרְוֹן הַאֲלֵהִים אֶל עֲגֵלָה חֲדָשָׁה... וַעֲזָא וְאֶחָיו בְּנֵי אֲבִינֶדָב נִהְיִים אֶת הָעֲגֵלָה חֲדָשָׁה" (שמואל ב ו, ג).

בלשון חכמים קיבל הפועל נהג משמעות חדשה: 'היה רגיל לעשות', ונוסף לו הפועל הגורם הנהיג – 'קבע מנהג'. מן המשמעות הזאת צמחו התנהג, מנהג ונהג, ובהמשך גם התנהגות.

את מקומם של נהג ונהג המקראיים ממלא בלשון חכמים הנהיג בבניין הפעיל, כגון "ואין מנהיגין את הבהמה במקל ביום טוב" (משנה ביצה ד, ה). ומן 'הורה את הדרך' במשמעות המוחשית התפתחה המשמעות המושאלת: "כל פרנס המנהג את הצבור בנחת בעולם הזה זוכה ומנהיגן לעולם הבא שנאמר (ישעיהו מט, י) 'כי מִרְחֵמִים יִנְהַגֵם וְעַל מְבוּעֵי מַיִם יִנְהַלֵם'" (בבלי סנהדרין צב ע"א). כך נולד המנהיג – מי שעומד בראש קבוצה, ציבור, מדינה וכדומה.

העברית של ימינו נוהגת במילים מן השורש נה"ג על פי לשון חכמים, חוץ מהקשר אחד: לנהוג במכונית – בעקבות לשון המקרא, ומכאן שם העצם נהג.

ניהל, התנהל ומנהל

משפחת מילים קרובה גזורה מן השורש נה"ל: הפועל נהל – ממש כעמיתיו נהג ונהג – מציין ביסודו הולכה והובלה, כגון בשירת הים: "נְחִיתָ בְּחֶסֶדְךָ עִם זֵי גְאֻלְתָּ, נְהַלְתָּ בְּעֶזְרְךָ אֶל נֹהַ קְדֹשְׁךָ" (שמות טו, יג). התנהל פירושו 'התקדם בדרכו' כפי שאמר יעקב לעשו: "וַאֲנִי אֶתְנַהֵלָה לְאֵטִי" (בראשית לג, יד).

בעברית החדשה, החל במאה התשע-עשרה, קיבל הפועל ניהל משמעות של 'ארגן דבר או עניין', וכך נוצר המנהל – 'מי שעומד בראש מוסד או עניין', כגון מנהל בית ספר, מנהל חשבונות. מכאן צמחו נהול, מנהל, מנהלה והנהלה, וכמובן המנהל הכללי, הידוע יותר בקיצור מנכ"ל.

למרות ההתבדלות שחלה בעברית החדשה בין נהג והנהיג ובין נהל, יש גם התקרבות בין משפחות המילים: כך נוצרה המילה נהל – פעולה רשמית הנעשית בסדר קבוע מראש, וקל להבחין בזיקתה למילה נהג. ודרך אגב, צורת הרבים של שתי המילים היא נהלים, נהגים, ובסמיכות נוהלי-, נוהגי-. התקרבות נוספת ניכרת במילה התנהלות המשמשת בפי רבים במשמעות קרובה מאוד להתנהגות.

אל המנהל והמנהיג מצטרפים המְדַרְיך והמְנַחֵה. משמעותם הבסיסית של הפעלים הַדְרִיך, נַחֵה והַנְחֵה גם היא הולכה והובלה, אך כבר בתנ"ך יש שהם באים בהקשר של הוראה ולימוד, כגון "בְּדַרְיַךְ חֻקְמָה הִרְתִּיךָ הַדְרִכְתִּיךָ בְּמַעְגְלֵי יִשְׂרָאֵל" (משלי ד, יא); "הִרְחִי ה' דַרְיַךְ וַיִּנְחֵנִי בְּאֵרֶחַ מִישׁוֹר" (תהלים כז, יא).

המנהיגים והמנהלים שהובילו בעבר את הצאן אל המים – יושבים היום בלשכות השרד שלהם ומובילים אנשים וארגונים, החלטות ועניינים.